

ВІДГУК

опонента – професора, доктора педагогічних наук, професора кафедри початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Білавич Галини Василівни про дисертаційне дослідження Тушніцького Назара Ігоровича «Формування християнських цінностей студентів юридичних спеціальностей як засіб гуманізації професійної підготовки (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)», представлене на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

1. Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки

Сьогодні для формування професіограми майбутнього юриста важливими є не тільки володіння низкою ключових компетентностей, а й набуття християнських чеснот, відтак актуалізується проблема виховання студентів як національно-свідомих патріотів України, людей, наділених високою громадянською свідомістю, осіб із державницькими інтересами, активних державотворців, будівничих правової держави. Щоб виховати національно-свідому й патріотичну, здорову, культурну спільноту людей, необхідно опиратися на цілощупу силу християнської моралі, оскільки християнство – це той виховний чинник, що спрямовує особистість до досконалості, формус її духовно багатую, сильною, високоморальною. Сповідування християнських цінностей є не лише умовою професійної діяльності юриста, а й гарантом його духовного життя, запорукою активної добродійної діяльності, яка особливо актуалізується за умов російсько-української війни. З огляду на ці та інші чинники, дисертаційне дослідження Тушніцького Назара Ігоровича «Формування християнських цінностей студентів юридичних спеціальностей як засіб гуманізації професійної підготовки (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)» є на часі, беззаперечною є актуальність наукової розвідки. Тема дисертації відповідає науковому напряму кафедри педагогіки та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» «Теоретико-методичні засади професійного розвитку особистості». Дисертаційне дослідження виконано відповідно до наукової теми «Теоретико-методичні засади особистісного і професійного розвитку сучасного фахівця в умовах інтеграції у міжнародний освітній простір» (номер державної реєстрації 0121U113179). Тема затверджена (протокол № 12/19 від 30.09.2019) та уточнена (протокол № 8/22 від 04.04.2022) вченою радою Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка».

2. Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації

Важливим результатом аналітичної роботи дисертанта є те, що він глибоко проаналізував ключові поняття дослідження, окреслив та схарактеризував чинники, які впливають на формування християнських цінностей у здобувачів юридичних спеціальностей, кваліфікував їх як засіб гуманізації професійної підготовки. Про намагання цілісно дослідити порушену проблему свідчить авторська періодизація формування християнських цінностей майбутніх юристів на основі окреслених критеріїв періодизації та обґрунтування особливостей кожного з них. Досить цінними для історико-педагогічної науки й освітньої практики сьогодення є схарактеризований Н. І. Тушніцьким історичний досвід формування християнських цінностей майбутніх юристів за хронологічно досліджуваного періоду на основі міждисциплінарного підходу. На увагу заслуговує вибіркова апробація виявлених методик, з використанням курсу «Формування загальнолюдських цінностей юриста з використанням досвіду християнської аксіології» та окреслення можливостей застосування продуктивного досвіду формування християнських цінностей як засобу підвищення рівня загальнолюдських цінностей у здобувачів юридичних спеціальностей.

3. Нові факти, одержані здобувачем

Якість дисертаційної роботи забезпечується її науковою новизною: *уперше* на основі цілісного й системного ретроспективного аналізу розкрито генезу й особливості формування християнських цінностей майбутніх юристів упродовж наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. як педагогічного явища; схарактеризовано проблему формування християнських цінностей у здобувачів юридичних спеціальностей у вимірі сучасної педагогічної теорії і практики, проаналізовано процеси гуманізації професійної підготовки в контексті єдності християнських, загальнолюдських і професійних цінностей майбутніх юристів; *висвітлено* теоретичні концепції та практичні методики формування християнських цінностей майбутніх юристів досліджуваного періоду; *розроблено періодизацію* формування християнських цінностей майбутніх юристів як засобу гуманізації професійної підготовки у вітчизняному освітньому просторі протягом досліджуваного періоду; *означено* ключові напрями розвитку теорії та практики формування християнських цінностей майбутніх юристів як засобу гуманізації професійної підготовки й *спроєктовано* можливості творчого використання актуалізованого продуктивного досвіду в процесі професійної підготовки майбутніх юристів у ЗВО; *удосконалено* поняттєво-категорійний апарат порушеної наукової проблеми; *конкретизовано* зміст, методи і форми формування християнських цінностей майбутніх юристів як засобу гуманізації професійної підготовки в процесі розроблення курсу за вибором

«Формування загальнолюдських цінностей юриста з використанням досвіду християнської аксіології»; *подальший розвиток отримали* основні поняття й дефініції предмета дослідження та виявлення прогресивних ідей щодо формування християнських цінностей майбутніх юристів як засобу гуманізації професійної підготовки.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Вірогідність результатів дослідження забезпечується методологічною обґрунтованістю вихідних позицій, аналізом науково-педагогічних джерел та нормативно-правової документації, позитивними результатами впровадження матеріалів дослідження в роботу освітніх закладів України. Вивчення доробку Н. І. Тушніцького (дисертації, анотацій, опублікованих праць) свідчить про наявність авторського підходу до висвітлення обраної наукової проблеми.

Доцільним і аргументованим є методологічний апарат, використаний здобувачем. Одержанню обґрунтованих та достовірних результатів сприяв комплекс методів дослідження (теоретичних та емпіричних), адекватних для вивчення проблем історико-педагогічних досліджень.

Основні теоретичні положення та результати дисертаційного дослідження апробовано на 10 міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях.

Зміст анотацій, поданих українською та англійською мовами, висвітлюють істотні аспекти дослідницької роботи та основні її положення. Висновки з дослідження (як до розділів, так і загальні) виважені, цілісні, комплексно й концентровано виявляють авторську позицію та високий рівень узагальнення матеріалу, у них чітко простежується взаємозумовленість між метою, завданнями дослідження та всім змістом дисертації. Аналіз тексту дисертації свідчить про відсутність порушення Н. І. Тушніцьким вимог академічної доброчесності за результатами перевірки дисертаційної роботи та опублікованих праць.

Дисертацію виконано на належному науковому рівні.

5. Значення для науки і практики здобутих дисертантом результатів

Здобуті результати наукового дослідження є важливими для педагогічної теорії і практики. Практичне значення дослідження насамперед бачимо в тому, що схарактеризовані й апробовані на практиці в процесі професійної підготовки здобувачів освіти обрані методики формування християнських цінностей студентів юридичних спеціальностей на основі узагальнення історичного досвіду є ефективними; розроблений та апробований вибірковий курс «Формування загальнолюдських цінностей юриста з використанням досвіду християнської аксіології» можна використовувати в професійній підготовці здобувачів вищої освіти; здобуті

внаслідок наукового пошуку результати запропоновано для програм курсів за вибором та виховних заходів ЗВО; сучасний науково-педагогічний працівник може скористатися не тільки розробленими методичними рекомендаціями щодо формування християнських цінностей у майбутніх юристів, а й відповідним науково-методичним забезпеченням. Результати наукового пошуку впроваджено в роботу низки ЗВО: Херсонського державного аграрно-економічного університету (довідка № 390/02-22/01 від 29.05.2023), Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 43-Н від 29.05.2023), Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 718 від 22.05.2023), Національного університету «Львівська політехніка» (довідка № 67-01-1280 від 31.05.2023), Техніко-економічного фахового коледжу Національний університет «Львівська політехніка» (довідка № 141 від 22.05.2023).

6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації

Здобуті результати дослідження мають теоретичне спрямування та є практично значущими, оскільки можуть бути використані в педагогіці вищої школи для формування християнських цінностей майбутніх юристів як засобу гуманізації змісту професійної підготовки та викладачами під час викладання навчальних дисциплін «Історія педагогіки», «Педагогіка вищої школи», освітніх курсів історико-педагогічного та методологічного спрямування, підготовки відповідних навчальних програм, підручників і посібників, у процесі написання наукових праць тощо.

7. Оцінка змісту дисертації та її завершеність

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій сформульованих у дисертації, значною мірою забезпечується логічною структурою роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (205 найменувань, з них 12 іноземними мовами), 9 додатків, робота містить 4 рисунки та 8 таблиць на 9 сторінках.

У першому розділі «Формування християнських цінностей студентів юридичних спеціальностей як науково-педагогічна проблема» схарактеризовано проблему формування цінностей у системі вищої освіти, проаналізовано сутність та особливості християнських цінностей як чинника впливу на загальнонародські цінності фахівця, увиразнено особливості загальнонародських та професійних цінностей студентів юридичних спеціальностей.

У другому розділі «Періодизація розвитку християнських цінностей майбутніх юристів у контексті гуманізації освіти (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)» обґрунтовано й схарактеризовано періодизацію розвитку християнських цінностей майбутніх юристів, проаналізовано проблему гуманізації професійної підготовки студентів юридичних спеціальностей у контексті

теоретичних концепцій формування цінностей хронологічно досліджуваного періоду та практичний досвід формування християнських цінностей.

У третьому розділі «Узагальнення досвіду формування християнських цінностей студентів юридичних спеціальностей та можливості його використання» представлено результати наукової розвідки, не тільки узагальнено теоретичний досвід та методики формування християнських цінностей як засобу гуманізації професійної підготовки студентів юридичних спеціальностей, а й запропоновано методичні рекомендації щодо використання історичного досвіду формування цінностей студентів юридичних спеціальностей, що заслуговує на особливу увагу та є цінним для історико-педагогічної науки та освітньої практики професійної підготовки майбутніх юристів у ЗВО.

Наголошуємо на вмінні дисертанта підходити до аналізу педагогічних явищ, фактів, даних об'єктивно та неупереджено, імпонує вміння здобувача аргументовано й критично аналізувати здобутки українських науковців, понад те, актуалізований Н. І Тушніцьким міждисциплінарний підхід до розгляду наукової проблеми є добрим орієнтиром для молодих науковців, чудовим науково-методологічним підґрунтям для подальших досліджень проблем професійної підготовки майбутніх юристів.

8. Дискусійні положення, рекомендації та зауваження до змісту дисертації

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення здобутих результатів, вважаємо за потрібне висловити певні побажання та зауваження дискусійного характеру:

1. Доречно було б схарактеризувати періодизацію формування християнських цінностей майбутніх юристів як засобу гуманізації професійної підготовки у вітчизняному освітньому просторі протягом досліджуваного періоду, більш виразно співвіднести виокремлені періоди з розвитком професійної юридичної освіти. Робота ще більше виграла, якби автор проаналізував навчальні плани й освітні програми підготовки майбутніх юристів, показав місце релігійної парадигми в них, а також у системі позааудиторної роботи, у підручковому фонді, на прикладі конкретних ЗВО ширше проілюстрував зміст, форми, засоби й методи формування християнських цінностей майбутніх юристів, а у висновках, відповідно до заявленої мети, чітко зазначив особливості формування християнських цінностей майбутніх юристів як засобу гуманізації професійної підготовки наприкінці XX – на початку XXI століття.

2. Вважаємо, що окремі наведені підрозділах 1.1, 1.2, 2.1, 2.3, 3.1 теоретизування потрібно було б персоніфікувати, зазначавши прізвища вчених, чий міркування згадуються в тексті роботи, та надавши покликання на їхні праці.

3. Авторів вартувало б увиразнити важливість формування християнських цінностей майбутніх юристів за умов сьогодення.

4. На нашу думку, не завжди чітко проглядається один зі складників об'єкта дослідження, а саме: професійна підготовка майбутніх юристів. Здобувач більше акцентує на християнських цінностях, християнській моралі, гуманізації освіти, релігійно-філософському аспекті, натомість практичний вимір порушеної проблеми достатньо не представлений (це відстежуємо, окрім іншого, і в назвах опублікованих праць (5 із 12 безпосередньо стосуються професійної підготовки майбутніх юристів, у довідках про апробацію, виступах на міжнародних і всеукраїнських конференціях (1 із 10) тощо). Так само доречно було б обґрунтування нижньої та верхньої хронологічних меж дослідження співвіднести з професійною підготовкою майбутніх юристів, місцем релігійної парадигми у змісті їхньої підготовки.

5. Не зовсім вдалим вважаємо вміщений у Додатку Д² зміст курсу «Основи християнської моралі» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти МАУП (автор навчальної програми Е. С. Шипковський; К., 2005), позаяк незрозуміло, здобувачі якої спеціальності вивчали курс, окрім цього, рекомендована до курсу література містить більшість російськомовних джерел, змістове наповнення яких пов'язане з російським православ'ям, тощо. Натомість доцільно було б проаналізувати досвід підготовки фахівців у ЗВО, де готують майбутніх юристів, а також в Українському католицькому університеті, Київській православної богословській академії тощо. Інформацію про поему «Мойсей», релігійне паломництво доречно було б умістити в додаток, до змісту курсу за вибором вартувало б унести Франкову повість «Перехресні стежки», де глибоко виписаний образ адвоката С. Рафаловича, таким чином, можна було б актуалізувати проблему служіння юриста українству, увиразнити народницькі та християнські ідеали, роль інтелігенції (правників) у соціумі, національному житті українців, боротьбі за права та свободу, захисті покривджених, провести паралель із сьогоденням.

6. Доцільно було б у курсі за вибором відобразити досвід підготовки юристів у Галичині (XIX – XX ст.) та в Україні загалом, схарактеризувати педагогічну біографістику, персоналії, які були знаковими в історії становлення та розвитку української юриспруденції та юридичної освіти, увиразнити роль українських юристів, які сьогодні можуть слугувати символами українського правника, що сповідує християнські цінності, розкрити діяльність товариств українських правознавців, зокрема й сучасних (Асоціація християн-юристів України, Українського юридичного товариства), виокремити роль львівського юридичного сегмента в історії українського благодійництва, доброчинності, меценатстві, показати досвід діяльності викладачів та студентів Українського таємного університету у

Львові, які спричинилися до організації суспільної правознавчої опіки дітей, дорослих, звільнених службовців, удів, сиріт, інвалідів, усіх соціально незахищених верств населення тощо. Цей досвід особливо на часі і був би корисний для актуалізацій християнських цінностей у професійній підготовці сучасних фахівців у галузі правознавства на всіх рівнях: акмеологічному, мотиваційному, діяльнісному тощо (ідеться, наприклад, про створення волонтерських груп із числа студентів-правників, які допомагали б дистанційно людям на деокупованих територіях, внутрішньо переміщеним особам, за умов карантинних обмежень, українцям за кордоном, організацію гарячих ліній для юридичної допомоги соціально незахищеним верствам населення тощо). Утім, ми цілком свідомі того, що з огляду на обмежені обсяги дисертаційного дослідження Н. І. Тушніцький не зміг масштабно висвітлити ці аспекти, тож вони проєктують на подальший глибокий аналіз та відображення в окремому науковому дослідженні, курсі за вибором.

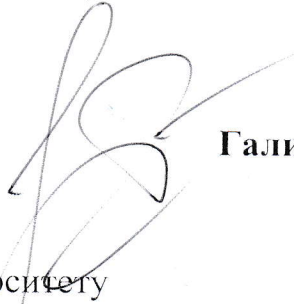
9. Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях

Наукові результати та основні положення, висновки та рекомендації відображено у 12 публікаціях: 5 статей у виданнях, що належать до переліку наукових фахових видань України, 7 праць апробаційного характеру.

10. Висновок

Отже, рецензоване дисертаційне дослідження Тушніцького Назара Ігоровича «Формування християнських цінностей студентів юридичних спеціальностей як засіб гуманізації професійної підготовки (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)» є самостійним, завершеним дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне і практичне значення для педагогічної науки і практики. Дисертація заслуговує на позитивну оцінку, відповідає чинним вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор Тушніцький Назар Ігорович заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта, педагогіка.

Опонент:
 професор, доктор педагогічних наук,
 професор кафедри початкової освіти
 Прикарпатського національного університету
 імені Василя Стефаника

Галина БІЛАВИЧ

